

تورکمن ارتہ کے لری

چاغآرا اوقیپ برینگ

@TMyazuw

برکات اولی

تایارلان: محمود عطاگریز

برگىلى اۋلى

بىر بار اكن، بىر يوق اكن. قديم زماندا بىرىنىڭ بىر ادامدان ايكى تىنگە
آلغىسى بار اكن. اونى آلمانقا، يانگقى برگىلى اولايىپىدىر. اول اولىسۇنگ ھاكى
آلغىلى:

- آى، كىنىنى سۇيۇپ آلايىپن-لا - دىيىپ، اونۇنگ كىنىنى سىپىرپ اوغراپىدېر.
شۇلوقت ھول بىلەراكدن بىر كرون گچىپ بارىار اكن.

كرونىدىن بىرى اونۇنگ اديپ دۇران ايشىنى گورۇپ، يانپنا گلىپ:
- بە-ە، اولىنگسۇنگام قۇچاق دال-ر-اۋو. او-ھوو، بۇ بۇلۇپ دۇرشۇنگ ناھىلى،
اۋلى سۇيمانگ نامە؟ - دىيىپىدىر.

- آى، شۇ ياتان كىشى دە ايكى تىنگە آلغىم باردې، برمان اولدى، ايندى كىنىنى
سىپىرسامام شۇنگا درك بۇلار دىيىپ دۇرشۇم.

- مۇنپىنگ-ا يالنگىشدىر، بىتمە، من سانگا ايكى يۆز تىنگە برەيىن ولىن، سن
مۇنگا دگمە-دە، اۋيۇنگە قايت! - دىيىپىدىر.

-واخ، بىر يۆز تىنگە برسنگم قايتجاق-لا!
- يوق، مە، اپنھا، شۇ ايكى يۆز تىنگانى آل-دا، قايت! - دىيىپ، مۇنى اوغراپىدېر
قۇبىرىپىدىر-دە، اۋزم يۇلونا گىدىرمىن بۇلۇپىدېر.

اۋنيانچا يانگقى مزارداقې ياتان آسغىرپ قالپىدېر-دا:
- بە-ى، ادامزاد، مانگا مۇنچا ياغشى لېق اتدىنگ، منىم سانگا ياغشى لېق ادەيىن.
گىت-دە مانگا بىر كۆينىك-بالاق گىتيرىپ بر - دىيىپىدىر.

اول مۇنگا اگىن-اشىك گىتيرىپ برىار ولىن، بۇھم گىنىپ، يانگقى بىلن تىركشىپ،
كرونە بارىار. اونسۇنگ يانگقى اۋلى ادام ايدىار:

- مېنىڭ اۋزال ايكى تىنگە برگىم بۇلان بۇلسا، ايندى ايكى يۆز تىنگە برگىلى
بۇلدۇم. اۋزمەسم، گورۇمدە پاراحات ياتىپ بىلمىرىن. منى كرونە خىدمتچى اديپ
آلپىنگ. حقىما-دا يۇلدا يۇلۇغان زادىنگ يارپنى برسنگىز بۇلار - دىيىار.

كرون باشام:

-اۋندان باشغا اۋزۇنگە حقام بللاپرىس، يۇرۇپر گىتسىنگ - دىيىار.

شېدىپ، بۇلار يۇلا دۆشۈپ گىدىپىر يارلر. اينە، اونسۇنگ، از يۇرأپ، كۇپ يۇرأپ،
آخېر بارېپ، بىر پردە دۆشلە يارلر. ھمەلر ياتدې ولين، ھاكى اۇلېنگ گۇزۇنە ھېچ
اۇقى گلەنۇق دىييار.

بىر سرتسە، گىجانېنگ بىرماحالى جېنگېرت-جېنگېرت ادىپ، بىر پرىزاد گلدى
دىييار بۇلارېنگ قوشۇنا. اۇنگۇندە-دە بىر زات يالپىلداپ دۇرانمېش. آنا، اونسۇنگ
يانگقى پرىزاد گلېپ، ياتانلارېنگ بۇرنۇنا بېھۇش درمان اېسغادېپ باشلاپدېر. بۇ
ھم اۇزۇنېنگ اۇيالېغېنى بىلدىرمان، سىنىنى چىقارمان، شۇل سىردىپ ياتامېش.
آخېرسۇنگى پرىزاد مۇنۇنگام يانېنا گلېپدېر ولين، گۇرسە، ھاكى اۇلېنگ بۇينۇندان
قېلېچ آسېلغى دىييار. اونسۇنگ پرىزاد:

- آى، شۇ اۇيانېپ، بىردن بار زادې بۇلاشدىپرايماسېن. بىر آدام نامەمېش!
قالانلار-ا ارتە اۇيلانە چىلى قالماسالار گىرک. گىدىپ، قېرق نۇكرېمە خېر ادهيىن -
دىيىپ، اۇز يۇلۇنا اۇغرابىيار.

بۇ آدام ھم قاراما-قارا اېزېنا دۆشۈبىيار. شېدىپ بارىارقالار، آخېر بارېپ بىر
تاقېردا پرىزادې پىر يۇودان يالى بۇلۇپدېر. اول ايلەسىنە بىلەسىنە اسوان ادىپدېر.
گۇرسە، اېنھا بىر پردە آدام سۇمۇپ اۇتأگىتمەلى بىر دىشىگىنگ آغزې قارالېپ
دۇران اكن. بارېپ، شۇندان آشاق قاراپ گۇرسە، گىدن ايلات دىييار. يانگقى
پرىزاد ھم داشېنا قېرق سانې قاراقچېنى اۇشۇرىپدېر-۵۵:

- ھۇ-ۇل پردە يۇز دۇيە يۇكلى كرون ايلەلرى نېنگ اھلىسىنى بېھۇش ادىپ
قايتدېم، گىدىنگ-دە زاتلارېنى آلېپ قايدېنگ - دىيىپ، گۇررۇنگ بىر يار دىييار.
بۇ بۇلسا دىشىگىنگ آغزېندان قاراپ:

- ايكى-ايكى دن-ا سېغماسانگېز گىرک، يىكە-يىكە چىقانېنگېزېنگ ھم كلانگىزى
آلارېن - دىيىپ، الى يالانگاچ قېلېچ لې حاضىر بۇلۇپ دۇران.

قاراقچېلار يىكە-يىكە دن چىقماقچې بۇليارلار. اول بىرى چىقاندان، بىلەكىسى
گلېپ پىتىشمانكا، كلەسىنى آلېپ اۇتۇران. شېدىپ آخېرې قېرقېسى نېنگام كلەسىنى
شالغام آلان يالى ادىپدېر-۵۵:

- ھانى، ايندى اۇزۇمم بىر بارېپ گۇرەيىن-لە - دىيىپ، آشاق دۆشۈپدېر ولين،
ھالكى پرىزاد تۇورگىنە يالقېم ساچېپ اۇتېر دىييار. مۇنې گۇرن پرىزاد:

- آ-ھۇو، آدامزاد، بۇلۇپ يۇرشۇنگ ناھىلى، بۇ پىرلە قۇش گلە قاناتې،

قۇلان گلسە - تۇيىناغى قېرىلىپ. مېنىڭ قېرىق قاراچېم باردېر - دىيىپ، سۇزۇنى سۇنگلامانقا، اۇل:

- ھاي، سامسېق پرى، اۇل قېرىقېنگ - ا مېن ايام سېگىن ائدېم. اېنھا، ايندى سېنگ جانېنگ بۇقۇرداغېنگدا - دىيىپ، قېلىچى يالىپلدادېپ سېرىپىردى دىيىپار. اۇندا پرىزاد:

- ھاي، دۇراورى، ادامزاد، قاراچېلارې بېدىن بۇلسانگ، اۇندا مېن سېنگ اختىارېنگدا - دىيىپ قېغېرىپىرن.

- بېلە بۇلسا، آيت كرونداكى لىر ھاچان قالارلار؟

- ائرتىر گۇن چاش قالاندا تۇرۇزارېن.

- تۇرۇزچاق بۇلسانگ، يۇر، دۇش. يۇغسا - دا درېنگى بۇيىنۇنگا يېغېرىپىرن.

شۇل قايدېشلارېننا يانگقې كرونېنگ يانېنا گلىپدېرلر ولىن، اۇلار اۇلى يالى بۇلۇپ ياتان اكن لىر. يانگقې ادام پرىزادا:

- سېنگ حاضېركى ائمەلى ايشېنگ: تۇنگچە لىرى اوتۇردېش دېر - دا، ايلكى بېر چاي قاينات، اۇنسۇنگام، اداملارې چالت تۇرۇز، ايندى مېن سېنگ بېلن كان گېلە شېپ دۇرچاق دال - دىيىپار.

پرى دېشى يالى ادېپ، چاي قاينادېپ، بۇلارې - دا، اۇياريار ولىن، بۇلارېنگ پرىزادا گۇزى دۇشۇپ، آغېزلارېنې اۇولدىشىپ اوتېرلار دىيىپار. اۇنسۇنگ يانگقې ادام اۇز بېرگى سېنى اۇزۇپ بېرنە باقېپ:

- آي، ياغشى يېگىت، ايكېمىز ايندى خېوا گىدېم اوتۇرمالى، كرونى يۇلۇنا اۇغراداي، بۇ تاى دا زات قاتې كان - دىيىپار.

اۇل ھېم مۇنۇنگ دېنى بېلن بۇليار. بېرگى لى سېنىنگ باش - آلتې سانې دۇيەسى بار اكن ولىن، اۇلارې ماس يۇكلأپ بىر اۇر - دە: ” پرىنگ آشاغېندان باشغادا گرىك زادېنگېز بۇلسا آلېنگ “ دىيىپار.

آنا، اۇنسۇنگ يانگقې اۇغلان، ھالكى اۇلى، بۇ پرىزاد اۇچۇسى گره گېنى ادىنېپ، يۇكلە نېشىپ، اېزلارېننا قايدېرىپدېرلر. شۇل قايدېشلارېننا بۇلار يېنە بېر پاتېشالېق يۇردا گلىارلر. بۇ يۇردۇنگ پاتېشاسې نېنگ بېر قېزې بار اكن - دە، گۇندە بېرىنە دۇرمۇشا چېقاريارمېشلار ولىن، باران اۇغلانې ارتەسى اۇلى چېقاريارمېش. بۇ خېرې اشىدن لرىندن سۇنگ، پرىزاد اۇل اۇغلانا آيدىار:

- سِن: ”اۋنِگم بىر عىالېم بار، شۇنۇنگ بىلن بىلە قېزېنگ يانېندا ياتېرسانگ، قېزېنگى مېن آلايېن“ دى-دە، پاتېشا آيت. مۇنۇنگ بىر اماسې باردېر، مېن سِنى اۋلدۆرْمېن - دىيىار.

اۋنسۇنگ بۇ خېرى پاتېشا يتىريارلر ولىن، پاتېشا ھم:

- بۇليار، اۋن عىالى بولسا-دا، مېن راضى - دىيىار.

شىدىپ پاتېشا نىكا قېيىپ، مۇنگا-دا قېزېنى بىرىدېر-دە، بۇلارېنگ داشېنا ھم قېرق آدام ساقچى بللايدىر.

بۇ اۋغلان ھم پىريزادې-دا يانېنا آلېپ، پاتېشا قېزې نېنگ بۇليان جايېنا بارېدېر. اۋغلان بىلن شا قېزى دررو اۋقا گىديدىرلر. پىريزاد ولىن، اۋقلار يالى دال دىيىار. اۋل اۋقلاپ ياتان اۋغلان بىلن قېزى اۋيارايما، بىرى-بىرىندىن آرالارېنى اپ-اسلى آچېدېر-دا: ”نامە بۇليارقا؟!“ دىيىپ، سىردىپ اۋتورېرىدېر. بىر سالېمدان گۇرسە، قېزېنگ آغزېندان بىر آژدارھا چېقېپ، اۋغلانا طاراپ كىلەسىنى اۋزادېپ گىيار دىيىار. پىريزادام آماز قېلېچى سالىار-دا، اۋنۇنگ كىلەسىنى كىسيار-دە تاشلايار. گۇورەسى بولسا يېنە ايچىنە چكىليار قالېريار. شىدىپ بۇلارېنگ بارى ارتىرە ساغ-آمان چېقيارلار.

مۇنگا بىگىشىپ:

- ھاي، آمان-ساغ چېقدىلار، پاتېشا! - دىيىپ، پاتېشانېنگ آداملارې پاتېشا سۇيۇنچى لە يارلر.

پاتېشا ھم شادلانېپ، تۇى تۇماشا تۇتۇپ، ھزىل ادىدېر.

- مۇنى اۋز اۋيۇنگە آكىت - دىيىپ، قېزېنى اۋنگا باغېشلايدېر. اۋستۇنە-دە آلتېن-كۆمۈشى، اۋىي بىلەكىسى بىلن دۇنيا زادېنى بىرىپ، قېرق آتلېنام ساقچى بللايدىر.

ايىنە، شىدىپ بۇلار اۋز يۇللارېنا اۋغراپدېرلار. اپ-اسلى يۇرانلرېندىن سۇنگ، يانگقى آتلېلار جۇغاپ بىرىپ قۇيېريارلر-دە، بۇلار دۇرت بۇليار قالېريارلر.

آنا، اۋنسۇنگ ھاكى اۋلى اۋز بىرگىسىنى اۋزن اۋغلانا قاراپ:

- يۇلدا يۇلۇغان زاتلار شۇلار، ايندى بۇلارې پايلاشچاق بولساق، دىنگ-درمان پايلاشچاق - دىيىدېر.

- آي، اۋزۇنگ، ايىنە، ھايىسېنى ھالاسانگ آلاي! - دىيىدېر.

-يوق، بۇ بۇلماز، پىرىزاد-ا آررېخراق، شا قېزې بۇلسا سىمىز، اونسۇنگ ھىرىمىز
بىرىنى آلساق بۇلمايار، بۇلارې دىنگلەمەسك بۇلماز.
- اۇندا بۇلىا-دا، اۇزۇنگ نامە ائسىنگ، ادرسىنگ-دا - دىيىپ، بۇ اۇغلان
دۆيەلرىنە سىرتمآگە اۇتاگىدىپىر.

شۇل وخت اۇنگكى اۇلى يانگقې قېزلارا قاراپ:
- اىكىنگىزىم دىنگجە بۇلۇپ دۇرۇنگ، سىمىزىنگىزدىن آلپ، بىلەكىنگىزە قۇشۇپ
دىنگلەجك دىيىپىر.

قېزلار ھىم دىيشى يالى ادىپ دۇريالار. اۇل بۇلسا، قېلېجېنې يالانگاچلاپ،
پاتېشا قېزىنا طاراپ، بات بىلن تۇپۇلىار. قۇرقۇپ، يۇرگى ياربۇلارا گىلن شا قېزې:
”وا-ا“ ادىپ، اىپلغانچ بىر قېغېريار ولىن، اژدارھانېنگ گۇورەسى شالقېلداپ،
اۇنۇنگ آغزىندان قاقچيار ياتېريار.

-انا، ايندى دىنگلدىنگىز، ارقاىپن بۇلاىپنگ!- دىيىار-دە، اۇغلانې ھىم چاغېريار.
بۇلار يىنە:

-ھايىسېنې آلسانگ، آلاى- بۇلشۇپ، بىر سالېم چىكلىشيارلر. اينگ سۇنگۇندا
اۇلى ادام:

-مىثال اۇچىن، شۇلارېنگ ھايسام بۇلسا بىرى مىنگكى دىيەلى. مىن شۇنام سانگا
باغېش ادىان. اۇنگكى تاپان باىلېقلارېمېزدان-دا دۇشيان پايېمې سانگا دۇرشۇنا
گىچيارىن. سىن شۇل مىنىگ بىرگىدارېما بىر اىكى يۇز تىنگانگە راضى بۇلسانگ،
مانگا بۇليار. مىنىگ بۇ دۇنيادە دۇرارلېغېم يوق، يۇنە سىنى راضى ائجك بۇلۇپ،
گىزىپ يۇرۇن دىيىپىر. اۇغلان ھىم:
-مىن يۇز-مۇنگ راضى - دىيىن.

شۇندان سۇنگ اۇنگكى اۇلى اق قۇش بۇلۇپ اۇچۇپ اۇتاگىدىپىر.
اۇغلان ھىم، قېزلار-دا مقصد-مىرادلارېنا يىتىپىرلر.

بىرىنگ كانا لىمىز: